

PACIFISTIČKI ZAPISI

Donatella Di Cesare

Sudbine Evrope¹

Uspeli smo se uz nizbrdnicu pandemije, koja povrh svega još nije gotova, i umjesto da s nekom nadom možemo gledati u budućnost, probudili smo se nakon dvije godine noćne more s ratom u srcu Evrope. Štoviše, s ratom koji se vodi novim obavještajno-informacijskim oružjem, ali po svemu ostalom tradicionalnim, dapače vrlo tradicionalnim ratom. Žene, starci i djeca bježe iz svojih domova, tenkovi napreduju, rezerve krvi spremne su za upotrebu, imajući u vidu da se žrtve već računaju na hiljade. Osjećamo se prebačenima u najmračniju prošlost, prije svega prošlost balkanskog rata. Kao da ti masakri nisu bili dovoljni, kao da nije bio dovoljan genocid u Srebrenici! I to bi se iznova imalo dogoditi u Evropi? U Evropi već iznurenoj pandemijom?

Ovih dana slušali smo skoro samo mnijenja "stručnjaka", koji sada zauzimaju javni prostor. A u ovom slučaju posebno su geopolitički stratezi ti koji veoma detaljno objašnjavaju koji su uzroci i potezi, na jednoj i na drugoj fronti. Ali sada nam je više nego ikad potrebna politika i vizija koja bi znala ukazati na izlaz iz ratnog blata. Ako smo zaprepašteni takvom eskalacijom da

---

¹ I destini d'Europa, La Stampa, 23.02.2022.

još uvijek ne uspijevamo reagirati, to je zato što su se mnogi pouzdali u diplomatske vještine, posebno evropske, da se pronade sporazum. Nije nam dovoljno samo grmjeti protiv Putina - koji je svakako autokrat - demonizirajući Rusiju. I da bismo to lakše činili, izvlačiti stare sovjetske scenarije. Kao da ne postoje ozbiljne odgovornosti druge strane. Opasnost u Italiji, gdje, općenito uzevši, govorimo gotovo samo o unutarnjim poslovima, a malo o vanjskim poslovima, jest da ljudi naprosto ne razumiju. Tko će objasniti onima koji će morati plaćati veće račune, ili možda trpjeti još veću štetu s obzirom na energetske krizu, da Ukrajina mora po svaku cijenu ući u NATO-u? A sankcije Rusiji? Neće li i one rezultirati kaznom i za nas?

Upravo je na početku ovog novog stoljeća filozof Jürgen Habermas govorio o "podijeljenom Zapadu" pridajući tom izrazu pozitivnu vrijednost - a nipošto ne negativnu, kao što je to danas uobičajeno. Nakon rata u Iraku, čije učinke još uvijek plaćamo, Habermas je naglasio rascjep između američke politike koja je slijedila svoje interese, kršeći s jedne strane međunarodno pravo, čak i temeljne pravne principe, a s druge strane potpuno zanemarujući tradicionalne evropske saveznike. Što se tiče ove posljednje točke, dovoljno je pomisliti na sramotni bijeg iz Afganistana, koji se dogodio kao da NATO nije postojao. Tome američkom unilateralizmu Habermas je suprotstavio kozmopolitski projekt koji je, unatoč razornim ratovima, dapače, upravo na temelju ratnih iskustava, Evropu oduvijek nadahnjivao životom. Mi dolazimo odatle, nasljednici smo Kanta i njegovog velikog upozorenja o vječnom miru. Jer ako se dopusti da se rat infiltrira u evropske narode, tada će vječni mir biti vječni mir groblja, a ne mir živih koji su kadri pronaći dogovor.

No, mi smo također nasljednici i onog kritičkog razmišljanja koje nas je naučilo da je nacionalna država sa svojim krutim granicama, koja odbija i diskriminira migrante, veliki problem za Evropu. To vidimo danas u Ukrajini. Jer tamo gdje se narodi i jezici miješaju, nacija postaje osnaživanjem i izvorom sukoba. To se pojavilo i u drugim scenarijima. Prije nego što govorimo o "suverenitetu" i "teritorijalnom integritetu", kao što radimo ovih dana, trebali bismo govoriti o narodima i ljudskim bićima. Za to nam je potreban federalizam. Za to je Evropska unija već poodavno imala da bude nadnacionalnim političkim oblikom koji je upravo zato kadar spriječiti krizne situacije kao što je ova sadašnja. Onaj tko je danas pacifist, on je ujedno i evropeist

i misli da Evropa, ovaj drevni i drukčiji Zapad, treba da bude protagonist i neposredno posredovati kako bi se izbjegli daljnji pokolji.

Nemojmo se pomiriti s Evropom ruševina²

Da je Immanuel Kant danas živ, teško bi mu bilo prepoznati svoju Evropu. I bilo bi mu teško povjerovati da ima onih, čak i među političkim liderima i šefovima vlada, koji mir označuju kao demodiranu iluziju i vide rat kao jedino sredstvo za zaustavljanje rata: zaustavljanje oružja drugim oružjem. Upravo suprotno od onoga što je Kant napisao u svom velikom eseju *O vječnom miru* iz 1795. (kod nas objavljen u Sarajevu 1936. godine, u prevodu filozofa Marcela Šnajdera, prim. prev. M. K.), tome gotovo rodnom listu Evropske unije. Ne može se i dalje smatrati da je rat neizbježni lijek, manje ili više gorak medikament; jer u toj logici postoji rizik da će se ocrtati "mir mrtvih", veliko evropsko groblje. Eto Kantove noćne more koju svi živimo u ovim mračnim i tjeskobnim danima. Razbiti spiralu traženja mira pripremajući se za rat - to je njegova oznaka. I to vrijedi za politiku, za etiku, za građanski suživot.

Neko me je, s određenom sarkastičnom žestinom, optužio da sam tvrdila da je mir uvjet slobode. Kao da je riječ o opscenoj ideji, ideji koja se ne može artikulirati na javnoj pozornici, napose pred Ukrajincima koji se bore. Ali to je Kantova misao, koju samo ponovo lansiram, uvjerena da se djeci, ženama, starcima ne pomaže slanjem drugog manje ili više smrtonosnog oružja i povećavanjem eskalacije rata. Gdje se djenula politika koja obara rat preko posrednika (proxy war)? I zašto šuti? Gdje je Evropska unija, koja je trebala biti protagonist pregovora? Izbor mira danas je teži nego ikad. Ne samo zato što postoji opasnost da budete osuđeni na javnu sprdnju, već i zato što agresivnije nego ikad odjekuju optužbe za sramotnu i neoprostivu indolentnost, za pokvarenu ekvidistancu. U najgorem slučaju ste Putinversteher, putinista, u najboljem ste, pak, mrski pristaša blagosti, neupotrebljiv intelektualist koji ne prihvaća rat kao sudbinu. S druge strane, zna se, rat je stvarnost u svojoj surovosti, to je surova stvarnost koja preteže nad riječju, razbija je, lomi, komada. Čak i daleko od neposredne fronte postaje teško govoriti u sada militariziranoj debati.

2 Non arrendiamoci a un'Europa di macerie, La Stampa, 06.03.2022.

Zar ne vidiš te slike? Kako možeš da ne budeš na strani Ukrajinaca? Zašto ne uzmeš njihovu zastavu? Zato što sam alergična na nacionalne tkanine, iza kojih vire opskurni evropski nacionalizmi. I nadasve zato što mislim da su narodi žrtve ratova koji su, kao i oni iz dvadesetog stoljeća, kada se gledaju retrospektivno, zastrašujući. Etimologija riječi "rat" označuje zbrku (očuvana u modernom njemačkom, Wirrwarr, konfuzija, prim. prev. M. K.). Pojam upućuje na situacije pometnje (nereda, darmara), gungule (meteža, uzbune), larne (halabuke, tutnjave), koje su postale svakodnevnim iskustvom. Da se ne bismo upleli u tu ratobornost, potrebno je napraviti korak unatrag, što nije korak kukavičluka, nego korak misli i refleksije. Iz vrtoglavog bunara dvadesetog stoljeća, koji se činio zauvijek zapečaćenim, ponovno je izronio barbarizam, kako onih koji proizvode rat, tako i onih koji ga priznaju kao neizbježno sredstvo, ponovo pokrenuvši spiralu nasilja.

Što se mene tiče, neću prestati vjerovati, čak ni u ovim strašnim satima, da je moguć prelaz, da je doista potrebno gledati dalje od rata smjesta konstruirajući scenarij mira. Pregovori, posrednici, diplomacija – ne možemo prihvatiti poraz riječi. Jer to bi značilo potvrdu kraja politike. Ankete već sada počinju jasno govoriti da je u Italiji velika većina ljudi protiv slanja oružja. Možda se i zbog toga pojačavaju prezirni tonovi određene ratne propagande koja, po svemu sudeći, nije toliko zanosna. Ovaj put se nećemo pomiriti s idejom Evrope u ruševinama.

Mir, Putin i Zapad³

Je li još moguće misliti u ova vremena rata? Ili bismo možda trebali priznati da u novoj fazi rata, u koju smo tek ušli, misao nije ništa drugo nego smetnja? Jer čini se da je to tendencija. Postoji agresor i postoji napadnuti - Putin je pokrenuo rusku vojsku protiv Ukrajinaca ilegalnom invazijom na njihov teritorij. Polazeći od ovog tragičnog scenarija, vjesnika daljnjih budućih nesreća, možemo se ograničiti na manihejsku osjećajnost: ljudska sućut prema žrtvama i stigmatizacija tiranina. To su dvije najneposrednije geste, najrazumljivije i najtrenutnije. Onaj tko pokušava ići dalje, tko se usudi prekoračiti iz dana u dan sve militariziraniju granicu, biva ukoren, zastrašen, proglašen izdajnikom. Jao onome tko kontekstualizira događaje, vidi ih malo više s distance u njihovoj složenosti. Završi smjesta na nekoj crnoj listi. Ili ne

---

3 Pace, Putin e Occidente, La Stampa, 14.03.2022.

diraj u srdžbu, ili će te srdžba pogoditi. Ili se prilagodi neposrednosti mržnje, ili ćeš joj biti izložen.

Sve se svodi na sukob između dobra i zla, na učinkovitu i pojednostavljenu binarnu shemu. Priznati zločin i zazivati kaznu - da citiram velikog Rusa. Na ovo se mora svesti sav javni diskurs. Distanca potrebna za misao smatra se ekvidistancom, refleksija se brka s cinizmom. Ipak, trebali bismo dobro znati da je neposrednost sinonim za nasilje. A nasilje priziva drugo nasilje u beskrajnoj spirali. Može se prigovoriti: ima li smisla praktificirati mišljenje dok nevini ljudi ginu pod kriminalnim bombama? Nije li vrijeme da jedino i samo djelujemo? Misao bi - neki kažu - čak zamutila vodu. Postoji agresor i napadnuti. O čemu bismo trebali misliti? Dovoljan je instinktivan odgovor. Tako, dok s jedne strane pratimo reportažu, koja fragmentarnim slikama dima i vatre, unakaženih tijela i žena u bijegu, na kraju rasplamsava našu emotivnost, s druge strane slušamo eksperta ili stratega koji nas ohrabruje brojkama i tablicama, tablicama sankcija i tablicama evropskog naoružanja. Čemu misliti?

Zastati da se pogleda kontekst, da se preispitaju uzroci kompleksnog sukoba, to znači pokušati ugledati rješenja. Ali to također znači i ostaviti otvorenim prostor etike i politike. Ratni huškači koji pozivaju na oružje u ime principa poništavaju etiku.

Pitanje se, međutim, izravno tiče politike. Žao mi je što su, dok Putinovi bivši prijatelji uglavnom šute, lideri lijevih i umjerenih stranaka (u Italiji), koji bi trebali ponuditi sveobuhvatnu viziju, umjesto toga zauzeli ekstremističke stavove podržavajući slanje oružja i veličajući zaraćenu Evropu.

Bučni slogani, parole, militaristički žargon. Posljednjih decenija politika je abdicirala pred privredom, sve se više svodeći na čisto administriranje. U posljednje dvije godine pandemije politika je opasno abdicirala pred znanosti. Ali nikada nismo zamišljali da će, umjesto da svjesno ponovno preuzme svoju nezamjenjivu ulogu, politika abdicirati pred ratom. To je veoma zabrinjavajuće. Tamo gdje se misli, tamo ima politike. Trebamo li prihvatiti politiku samouništenja?

Žestina, bijes, mržnja kojom se napadaju oni koji se ne svrstavaju u red militarizacije, govori mnogo o sadašnjem i budućem scenariju. Prispjeli smo

do toga da se čovjek treba sramiti što je pacifist. Onoga koji na ovaj način razmišlja želi se predstaviti kao ostatak prošlosti, kao "novog bundžiju", kao onoga koji se "ne srami pokazati vlastitu glupost", ili čak kao "političkog ravnokozemljaša".

Nažalost, točno je upravo suprotno: onaj koji vjeruje u nužnost zaustavljanja nasilja, u mogućnost mira, taj vjeruje u politiku. Stoga ne prihvaća pojednostavljenje. Užasan sukob dviju nacionalnih država u evropskom kontekstu nije nogometna utakmica, nije dvoboj, niti se može reducirati na polarizaciju koja izbjegava kompleksnost. Na primjer – a to sam rekla i povodom drugih sukoba – najslabiji nije nužno na strani razuma. U protivnom bismo se morali predati paradigama najzlokobnije i najtupoglavije viktologije.

Umjesto uvreda, očekujemo argumente. U međuvremenu nastavljamo prakticirati misao, dakle mogućnost razlikovanja – riječi i pojmova. Nemojmo svoditi Putina na Hitlera, nemojmo 2022. godinu svoditi na 1938., nemojmo brkati generičku vrijednost glagola "pružiti otpor" s političkim značenjem Talijanskog pokreta otpora. Inače bi u svim nebrojenim evropskim invazijskim ratovima bilo partizana. U Ukrajini nije građanski rat, nema partizana koji se bore protiv fašista. Osim ako ne želimo ukrajinskog vojnika upisati u Garibaldijevu brigadu. Ovdje vode mute političari s kacigama, možda iz straha da ih vlastiti birači neće slijediti. I konačno, znamo gdje se uspostavlja mir i gdje se, naprotiv, želi uvesti rat u duh.

Trg u Firenci, ogrnut ukrajinskim zastavama, na kojem se aplaudira Zelenskom koji poziva na zonu zabranjenog leta, odnosno na rat, već je postao intervencionistički trg.

Samoubojstvo Evrope⁴

Riječ Zapad, koja se tako često priziva ovih dana, ima značenje koje se artikulira u različitim epohama. Ona ne označuje neki sistem vrijednosti, neku političku formu, neki način života. Zapad je horizont na koji su gledali Grci: talijanska obala, evropski kontinent, buduća epoha u povijesti svijeta. U razdoblju između dva svjetska rata filozofi usud Zapada nisu mislili kao sumrak, nego kao prolaz: u tami evropske noći nije bilo samo smrti i unište-

---

4 Il suicido dell'Europa, Il Fatto Quotidiano, 24. 03. 2020.

nja, nego i mogućnosti spasa. Zapad je bio Evropa, Evropa je bila Zapad. U ovoj perspektivi, koja bi se danas - s ispravnim kritičkim naglaskom - imenovala evrocentričnom, ono što je bilo s druge strane Atlantika, uključujući Englesku, nije bilo zapadno. Nakon 1945. godine težište Povijesti prelazi s evropskog na američki kontinent. Čak i riječ "Zapad" mijenja svoje značenje, označavajući American way of life, američki stil života i sve ono što on, između vrijednosti i obezvrijedenosti, nosi sa sobom. Evropa se prilagođava, manje-više nevoljko. Ako ni zbog čega drugog, onda barem kako ne bi izgubila vezu sa Zapadom kojemu je oduvijek bila bitnim dijelom. Ono što se događa ovih iznimno teških dana, iza hvaljenog novog sukoba civilizacija, jeste samo-brisanje Evrope, Evrope koja se odriče same sebe, svoje memorije, svojih zadataka. Godina 2022. označava daljnji, definitivni pomak, otvaranje raspukline u povijesti Starog kontinenta. Evropa šuti, nad njom se nadnose ratni bubnjevi atlantskog Zapada, pred kojim je, čini se, ona potpunoma abdicirala. Ledena figura Ursule von der Leyen, ove jedinstvene, uznemirujuće pojave, koja se s vremena na vrijeme pojavljuje kako bi najavila "nove sankcije Rusiji", sažima dobro u sebi voštanu i ugaslu Evropu, nesposobnu suočiti se s najavljenom krizom. Je li moguće da od 2014. nije bilo akcije da se izbjegne ono najgore? Je li moguće da između decembra i februara nije bilo raspoloživog prostora za spriječiti invaziju? Je li moguće zabraniti vlasti da posreduje za mir? Riječ je o pravom pravcatom lancu neoprostivih političkih pogrešaka o kojima će evropski građani u bliskoj budućnosti tražiti polaganje računa od onih oni koji sada igraju odlučujuće uloge.

Kao da to nije dovoljno, fatalnu evropsku šutnju razdiru prostačke provokacije Borisa Johnsona, promicatelja Brexita, i drske i nepromišljene riječi Bidena, možda jednog od najgorih američkih predsjednika. Samoubojstvo Evrope je pred očima svih. I to je ono što nas obuzima tjeskobom i zabrinjava. Jer to se tiče naše budućnosti i budućnosti novih pokoljenja. Odjednom više nema govora o Next Generation EU – nema ni spomena obrazovanja, kulture, istraživanja. Na dnevnom redu je samo oružje. Ima onih koji tome aplaudiraju, hvaleći fantomsku "kompaktnost" Europe. Koju kompaktnost? Kompaktnost ratoborne Evrope, šake oružja? Gubi li više svaka država za sebe, s Njemačkom na čelu? Ovo zacijelo nije Evropa kojoj smo težili. Bilo nas je mnogo koji smo imali puno povjerenje u sposobnosti Unije, koja je odoljela pritiscima suverenističke desnice i za koju se činilo da je izašla iz pandemi-

je svjesnija i nadasve solidarnija. Nikada nismo mogli zamisliti ovo skretanje. Rasjeklina koja se otvorila na starom kontinentu, u koju san Evropejaca riskira da se strovali, također je i prekid veze što su je dvije povijesno najznačajnije zemlje, Njemačka i Italija, isplele s Rusijom. Oni koji se zadovoljavaju ponavljanjem refrena "postoji agresor i napadnuti", što svi priznajemo i prepoznajemo, ne pitaju se o uzrocima i ne gledaju na učinke ovog rata. Osim što postoji evropeistička Rusija, postoji i evropska Rusija. Rusija je u svojoj povijesti uvijek bila rastrzana između iskušenja da se približi zapadnom modelu i želje da se, umjesto toga, okrene Istoku s jogunastom slavenofilijom, posvjedočenom, između ostalog, u djelu Dostojevskog. Za vrijeme boljševičke revolucije prevladala je otvorenost zbog internacionalizma. Ako je Staljin promijenio smjer, kraj sovjetskog imperija označio je pravu prekretnicu. U toj kaotičnoj situaciji pojavila se nacionalistička struja koja je tinjala pod pepelom. Putin je rezultat kako ovog nacionalizma, raspaljenog i od strane mislioca suverenista Aleksandra Dugina, tako i osujećene okcidentalizacije. Ali ko će imati koristi od izolirane Rusije, okrenute samoj sebi, upućene na azijske horizonte? U sugestivnoj slici koja se javlja kod Nietzschea, kod Valéryja, kod Derride, Evropa se pojavljuje kao mali rt, glava, poluostrvo azijskog kontinenta. Niko nikada nije uspio ustanoviti gdje je njegova granica u odnosu na Istok, ali je svakako vazda igrao ulogu glave, mozga velikog tijela. Ta je glava bila luč, dragocjeni biser. Pitamo se kud se djenu?

Mir nije naivnost, a rat je izdaja⁵

Izbori što ih obavljamo u javnom prostoru imaju simboličku, etičku i političku važnost, koja često ide s onu stranu onoga što pretpostavljamo. Ko ovih dana, na trgu, u parlamentu, na televizijskom kanalu, ili negdje drugdje, podiže nacionalnu tkaninu, nosi ili izlaže žuto-plave boje ukrajinske zastave, taj navija, taj zauzima stranu u ovom novom evropskom ratu. Taj izbor, s obzirom na napadnut narod naizgled bezazlen, ipak na koncu podržava logiku fronte i čak ojačava ratni poredak. Pogotovu ako se pritom plješće vođi poput Volodimira Zelenskog koji, osim "zone bez letenja", traži sve više oružja. Ali ne brani se narod koji je napadnut s više nasilja i više rata. Naprotiv, brani se tako što se smjesta gradi mir.

---

5 La pace non è ingenuità e la guerra è tradimento, *Avvenire*, 27.03. 2022.

To je posve jasno pacifistima koji su, upravo zato što ne prihvaćaju porijeklo postrojavanja, dapače, trse se poništiti ga, danas izloženi mržnji, uvredama, javnoj poruzi. Ali možda još ozbiljnija i više zabrinjavajuća od svega toga jeste mistifikacija koja se malo pomalo uvlači. Tko je za slanje oružja Ukrajincima, i govori stoga o "pravednom ratu", taj izražava poziciju koja se mora demokratski poštovati, ali on se ni na koji način ne može predstavljati kao pacifist. Ili oružje, ili mir. Alternativa ne može biti jasnija. Neko je rđavo pokušao stigmatizirati integralistički pacifizam od kojeg bi se trebao razlikovati onaj prikladniji i smotreniji pacifizam – naime, onaj koji ugađa i šalje oružje. Ali ratujući pacifizam je opasan oksimoron, fatalna kontradikcija u terminima. Pacifisti odbacuju ovu mistifikaciju i ne daju se zavesti. Jer oni dobro znaju da su – kako pokazuje povijest evropskih ratova – kada su se pretvorili u intervencioniste, možda i nesvjesno, pridonijeli razaranju.

Nasilje je neposredno: to je prepuštanje napadu, zadavanju udarca, ubijanju. Rat posvuda transformira drugog ne samo u neprijatelja, nego i u stvar. A tko god favorizira nasilje, na kraju se svodi na objekt. Zato rat porobljava svakoga. Mir ne dolazi sam od sebe - on zahtijeva napor. To je napor da se ne divimo nasilju, da ne mrzimo one koji su označeni kao neprijatelji. Naravno, danas je puno komotnija ona strana koja izjavljuje da želi braniti ukrajinski narod šaljući mu oružje. Mnogo je teža, naprotiv, uloga onoga tko, otvoreno osuđujući rusku invaziju, oplakuje beskorisno žrtvovanje, osuđuje gubitak hiljada ljudskih života i upravlja pogled na pregovor i dogovor. Onaj tko je pacifist, taj vjeruje u riječ s onu stranu fronte, a time i u mogućnost prevladavanja nasilja koje je uvijek gruba neposrednost. Oспорavanje ratnih saveza ne znači biti u ekvidistanci ravnodušnosti – još manje pak okretanje drugoj strani. Mnogi današnji pacifisti nalaze se među onima koji ne okreću leđa brojnim zaboravljenim i napuštenim životima – počevši od života migranata zatvorenih i mučenih u libijskim logorima.

Mir nije izdaja, ali nije ni naivnost. To nije ni lažna informacija podlih Putinovih frulaša, niti pak ponašanje lijepih i priprostih duša. Mir u ovom smislu nije privremeni revanš morala nad politikom, njezina suspenzija. Mir je prije politička zauzetost nezaobilazna u globaliziranom svijetu 21. stoljeća – jedini put spasa. Zbog toga je neprihvatljiv govor onih političkih lidera koji tvrde da su "za mir" dok, u času ozbiljne krize, najavljuju da vojne troškove

žele podići do 2% BDP-a. O tome moramo biti na čistom jednom zavazda: miru se ne teži pribjegavanjem ratu. Neophodno je izaći iz te vizije u kojoj mir može biti samo negativan koncept. Mir ne dolazi kasnije, mir nije ono što tek treba doći, mir ne može biti odgođen. Jer mir je s onu stranu rata. Mir je perspektiva nove politike koja je kadra gledati s realizmom na nužnost alternative. Mir prethodi ratu. Mir je prepoznavanje i priznanje lekcije koju smo trebali svladati u pandemiji: nitko se ne spašava sam! A još manje u scenariju trećeg svjetskog rata s nuklearnom energijom u pozadini.

Na lomaču sa zagovornicima kompleksnosti!⁶

Često se zaboravlja da riječ propaganda ne znači samo širenje, nego i konsolidiranje, fiksiranje. Sve treba biti svedeno na postrojavanje i fronte, svedeno na principe i dogme. Jao onome tko postavlja pitanja, iskazuje nesigurnosti! Jer propaganda patrolira, selekcionira i diskriminira. Tim više ako je, kao u ovom novom svjetskom ratu 21. stoljeća, namjerno militaristička.

Nije slučajno da svaki govor mora započeti - pod kaznom trajnog isključenja iz javnog prostora - sada već poznatim izvršenjem inkvizicijske presude: "Postoji agresor i napadnuti". To je objektivna činjenica, "bazično razmišljanje", koje mora biti priznato i prepoznato pred čitavim narodom, coram populo. Izvršenje inkvizicijske presude, po mogućnosti izgovoreno skrušenim tonom, jeste privremeni certifikat antiputinizma, odobrenje za mogućnost izražavanja u svijetu slobode govora. No ova propusnica ne traje dugo, pa je čak i samo jedno "zašto" ili "kako to" dovoljno da bi se završilo u ponovnom žigosanju ili na razne načine postalo metom ratnog bijesa.

Kvarenje javne debate u zapadnim demokracijama nije fenomen od danas. Već ga je zamijetio Leo Löwenthal, predstavnik Frankfurtske škole, koji je oštroumno analizirao Ameriku pedesetih godina 20. stoljeća, gdje će nelagoda i dezorijentacija otvoriti vrata ne samo makartizmu, nego i usponu autoritarne desnice. U posljednje se vrijeme ovaj fenomen zaoštrio do te mjere da se govori o "velikoj regresiji" kako bi se ukazalo na brutalnost i grubost koje mahnitaju u javnoj sferi. Internetski mjehur nije razlog tome, ali doprinosi otvorenoj mržnji, fantazijama o nasilju, nepristojnim uvredama.

---

6 Armiamoci e al rogo i "complessisti"! Il Fatto Quotidiano, 31.03.2022.

Rat je – kao što znamo – detektor. Između ostalog, objelodanio je, čak i više od pandemije, ovu regresiju koja podriiva demokraciju, riskirajući da je izbriše. Već sama želja da se uspostavi začetak, da se fiksiraju principi jeste shematsko nasilje. Bolje je, onda, ako je sasvim svejedno kako stoji stvar s nepromičnim Zlom. "Putinovo nasilje koje dolazi s neba...". Postoji jedan koji je poludio, sumanut čovjek, luđak ili - a propagandno je isto - tiranin, diktator, koji je odlučio promijeniti smjer ljudske povijesti, njezine veličanstvene sudbine. Jao onome tko preispituje taj princip, tko ide dalje, gledajući kontekst, pokušavajući istražiti uzroke. To je opasno, štoviše sumnjivo i nepouzđano, gotovo već popuštanje zlu, kompromis s neprijateljem. Ne vraćajmo se u tko zna koje vrijeme! S potpunom spokojnošću može se zanemariti "ostalo", jer ono što je važno jeste samo osjećati se da si u pravu. Postoji zlo i dobro, autokrat i demokracije, represija i sloboda. Zahvali što si s ove strane, jer bi s druge strane već bio u zatvoru. I zato šuti! Prestani postavljati dosadna pitanja i priznaj objektivnu činjenicu koja je u sintezi: A je napao B. Točka. Drukčije rečeno: veliki se obrušio na malog. I svi mi ne možemo da ne budemo uz ovog potonjeg.

U ovoj novoj koncepciji povijesti koja je, za inat Hegelu, dobro prilagođena regresivnom žaru, nema apsolutno ništa za razumjeti. Postoji samo usklađivanje s ratnim poretkom, favoriziranim ideološkim shemama. Ne bismo željeli da ljudi raspravljaju o uzrocima svjetskog rata u srcu Evrope, da ih stvarno saznaju! U najboljem slučaju može se ubaciti par usporedbi kako bi se osjetilo olakšanje: Putin = Hitler, ukrajinski borci = talijanski partizani itd. Nije važno ako priča nije priča iz dvadesetog stoljeća, ako nuklearna sila mijenja samo značenje rata. Živjela mentalna lijenost začinjena zlonamjernošću. Pojednostavljenje nasrće i na sugovornika koji je ipak u krivu i stoga se mora a priori delegitimirati. Ni ovdje se nema što razumjeti. U najboljem slučaju bit će riječ o nekom ljevičarskom ekvidistantisti. Govori gluposti i zbijaja šale. Zaslužuje sarkazam, porugu, ako ne i prezir, mržnju, agresiju. Već se dugo antiintelektualna zloba nije pojavila u tako ekstremnom obliku. Možda čak ima i onih koji oplakuju "intelektualce prošlosti" i zato što nisu tu kako bi nas uznemiravali.

U svemu tome ne iznenađuje da je čak i "kompleksnost" bila na meti i da je doista postala stigmom. Kao da se radi o beskorisnoj vježbi ili konfuziji

koja služi za izgovor. Ipak, znamo da je jedna od velikih opasnosti danas, naprotiv, pojednostavljenje, prečac (poput zavjereničkog) da se dođe do dna svijeta koji je teško protumačiti. Više nije priroda ta koja je nepronična, nego nam je sada ljudska povijest sve zagonetnija. Linija pripovijesti je prekinuta. Otuda tjeskoba za budućnost koja nikada nije bila tako neizvjesna. No reakcija ne može biti reakcija onih koji su nostalgичni za čitljivošću prošlosti. Nikada kao sada nije nam potrebno ono što nas je zapadnjačka tradicija učila: od pitanja Sokrata, koji je, upravo čuvajući demokraciju, dovodio u pitanje izvjesnosti svojih sugrađana, do sumnje Marxa, Nietzschea, Freuda, što znači manje lažne svijesti, više razboritosti. Proučavanje, tumačenje, prosuđivanje temelj su demokracije. Nisu dovoljni samo stručnjaci, koji uostalom nikad nisu neutralni, inače bi svi građani bili lišeni odgovornosti u političkim izborima – kao što je slanje oružja – koji ih se izravno tiču. Umjesto toga, potrebna su pitanja, a još više ako su uznemirujuća, jer nam pomažu promijeniti perspektivu, vidjeti ono što se događa iz novog ugla promatranja, možda i pronaći izlaz iz zamke.

Kompjuter je kompliciran mehanizam; neko ga je dizajnirao i otvarajući ga možete vidjeti ispreplitanje dijelova. Ljudska je povijest, naprotiv, kompleksna, jer djeluju mnoge dimenzije. Primjena A - B sheme je groteskna. Nečitljivost svijeta, o kojoj je govorio Hans Blumenberg, sada je svima pred očima. Pozivanje "na oružje", ograničavajući se na stavljanje kacige na pamet, kao što to neki rade, doista ne koristi. Ne trebaju nam naočnjaci, nego otvorena konfrontacija, kritička debata, javni interpretativni prostori. To su zapadne demokratske vrijednosti.

Mi zagovornici kompleksnosti nastojimo se pobrinuti za njih u ovom ozbiljnom trenutku u kojem se traže samo empatične privrženosti ratu. Sloboda misli je pravo na složenost. Također pravo da se razumije zlo, da se ono dekonstruira a pritom ne opravdava. Naravno, tada prepoznajemo i priznajemo da smo, unatoč svemu, vrlo nesavršeni zagovornici kompleksnosti, nedovoljno budni, da nismo uvijek kadri razumjeti. Ali da je bilo više zagovornika kompleksnosti koji bi preispitali razloge i povode, možda bi se neki od ratova koji se odvijaju mogli izbjeći.

Što znači biti pacifist⁷

Postoji jedna veoma raširena metafora koja se tiče rata, metafora magle. Rat je prvenstveno magla, naime ratni kontekst: kontekst onoga koji više ne razlikuje i, dakle, podupire konfuziju. Mogli bismo reći da je to neka vrst mentalne lijenosti onoga koji ne vrši razlikovanja, razlikovanja koja su pak važna za misao, ali i za život. Općenito se kaže da bi prva žrtva rata imala biti istina, ali u stvarnosti - kad se bolje pogleda - prva žrtva rata jest, tome naprotiv, mišljenje. Gdje je tu mentalna lijenost? Mentalna lijenost svojstvena je onima koji, na primjer, ne razlikuju Putina i Hitlera, koji povijesni kontekst, na primjer, 1938. godine svode na sasvim drukčiji kontekst, kontekst 2022. U tom smislu, magla je svakako i slika sljepoće. Rat je sljepoća i mogli bismo već reći da mir jest borba protiv sljepoće. Što znači sljepoća? Sljepoća znači obamrlost, sljepoća znači ukočenost, ukrućenost. Ukrućenost što je živimo i ovih dana, militarizacija frontova i binarna shema onoga koji silom prilika nameće da se bude na jednoj strani fronte, onoga koji nameće svrstavanje. Ili si na strani Ukrajinaca ili si na strani Putina.

Što je ova binarna shema rigidnija, to je sramotniji način na koji se pacifiste uzima na nišan. Pacifisti su oni koji se ne svrstavaju ni na jednu ni na drugu stranu i zato moraju podnositi tolike uvrede. Uvrede, na primjer, da su kukavice i cinici, da su naivni. Naprotiv, biti pacifist danas znači imati mnogo hrabrosti. Da biste bili pacifist, morate imati hrabrosti i također morate imati dobre prijatelje, dobre drugove s kojima možete razgovarati, s kojima se čak možete i sukobljavati. Potrebno je samo oporeći ratni poredak militarizacije, i u tom smislu pacifizam nipošto nije ekvidistanca, nego je ona distanca koja je zapravo distanca mišljenja, distanca koja omogućuje zaustavljanje nasilja, koja dopušta razmišljanje. I prije svega, omogućuje nam da izbjegnemo ono što je danas iznimno opasno, naime pojednostavljanja, prečice, prosta rješenja. Najteži je put uvijek put kompleksnosti: preispitivanje uzroka, jer samo oni koji uzroke propituju mogu obratiti pažnju i na rješenje. I onda, naravno, istina je, pacifisti su "kompleksisti", zagovornici kompleksnosti, kako je to netko ovih dana ponovno lansirao, upravo zato što ne vole simplifikaciju.

Danas znamo da postoji još jedna velika opasnost, opasnost od mistifikacije. Mistifikacija je, sad već godinama, vrlo opasna, vrlo rizična politička fi-

⁷ Che cosa vuol dire essere pacifisti, Emergency, 30.03.2022.

gura. S tim u vezi, mora se reći, mora se naglasiti, kada, na primjer, koristimo simbole ili boje unutar javnog prostora, to ima simboličku vrijednost, ima političku vrijednost. Tako, na primjer, onoga tko podiže nacionalnu tkaninu, onu Ukrajine, ja ga poštujem, to je u redu, ali on nije pacifist. Tko na nekom trgu plješe lideru naoružane nacije koji traži još oružja, nije pacifist: to bi bila ozbiljna mistifikacija. U redu je, naravno, braniti napadnuti narod, ali problem, kao što znamo, koji nameće razmišljanje, koji nameće mišljenje, jest da li se brani napadnuti narod s više oružja, s više nasilja ili, naprotiv, s naglim mirom. Mistifikacija, dopustite mi reći, jest mistifikacija onih koji, na primjer, mašu imenom Gina Strade (znameniti talijanski kirurg i mirovni aktivist, prim. prev.), kao što se događalo posljednjih dana, zauzimajući sasna suprotnu poziciju od pacifizma.

I, što je važno, ne postoje različiti pacifizmi: ne postoji, kako se želi vjerovati, "integralistički, fundamentalistički pacifizam" u odnosu na neki pretpostavljeni oštromniji, smotreniji, prikladniji pacifizam. Onaj tko podržava oružano suprotstavljanje, onaj tko podržava slanje oružja, nije pacifist. Ili oružje ili mir. Naoružani pacifizam, ratoborni pacifizam jest oksimoron, to je kontradikcija u terminima, i stoga nas to ne smije zavesti, što znamo nažalost i od onoga što se dogodilo u Evropi u dvadesetom stoljeću. Jer oni koji su se dali zavesti, upravo pacifisti, koji su, na primjer, već u Prvom svjetskom ratu postali intervencionisti, kolaborirali su u razaranju. Stoga oprez, izađimo iz tih slučajnih okolnosti koje nas tjeraju da budemo na strani onih koji čine nasilje ili onih koji ga trpe. Danas zadatak, prvi zadatak, pacifista jest dekonstruirati i demontirati ratnu propagandu, propagandu koja svakim danom postaje sve nasiljnija i sveobuhvatnija. Propaganda, riječ propaganda je važna, ona ne znači samo širenje vijesti, propaganda znači i konsolidiranje, jer propaganda konsolidira frontove, konsolidira postrojavanja i naravno doprinosi retorici, ukrućenosti riječi. Retorika je način na koji se danas koristi riječ "predaja". Riječ "predaja", predati se, dio je militarističkog jezika, dio je jezika rata i koristi se umjesto pregovora, pregovaranja. Onaj koji je pacifist vjeruje u pregovaranje i prije svega vjeruje u riječ "preko fronta", a time i u mogućnost prevladavanja nasilja koje je uvijek gruba neposrednost. To upravo znači obratiti pažnju na pregovaranje, gledati na pregovore kako se ne bi izgubilo još više ljudskih života i nadasve kako bismo izbjegli nepotrebno žrtvovanje.

Empatija? Ovih sam dana vidjela, kao i svi, slike koje nam izazivaju tjeskobu, slike koje nas bole, slike - na primjer - bespomoćnih starijih ljudi koji su ostali sami, kojima nitko ne može pomoći pod bombama... Tko ne osjeća tjeskobu? Tko ne osjeća bol? Ali, budite oprezni, jer empatija i samo empatija je opasna, jer uvijek je potrebno razmišljati, jer korak prema automatskoj identifikaciji jest kratak korak. Na primjer, ne identificiram se s onima koji se proglašavaju herojima, s uniformiranim Ukrajinacima i s uniformiranim Rusima koji se, veličajući riječi nasilja nacionalističkim pjesmama, bore za svoju zemlju. I željela bih reći: nikad se ne diviti nasilju! Nikad ne mrziti neprijatelje!

Čitala sam ovih dana da se govori o svojevrsnom novom sukobu civilizacija za koji se Ukrajinci bore za nas, bore za naše vrijednosti, i pitala sam se koje su to vrijednosti. Kažu nam sloboda, demokracija, ali onda i, pazite sada, domovina, nacionalni identitet, zemlja. I imam dojam da su ove posljednje upravo temeljne vrijednosti. I pitam se: da li je uzalud prošlo toliko godina i toliko desetljeća u Evropi? Nismo li težili Evropi naroda preko, s onu stranu nacionalnih država? Ne Evropa domovina, Evropa nacija, nego Evropa suživota, kohabitacije s drugim? Nacija je etnički i diskriminirajući kriterij i taj je kriterij sve opasniji. Vidimo to, s jedne strane, na strani Rusa, s druge strane, na strani Ukrajinaca, i sve je opasnije jer se evropsko stanovništvo sve više miješa u globaliziranom svijetu. Države koriste naciju za jačanje svojih granica. Nacija koristi državu za vlastiti fantomski integritet, etničku čistoću. Kako država tako i nacija su opasni mitovi prošlosti, o domovini da i ne govorimo.

Domovina (otadžbina, patrija) je za mene groteskna riječ, to je zemlja očeva, to je mit o autohtonosti: naime, misliti da sam rođen na ovoj zemlji, da pripadam zemlji i da zemlja pripada meni, i da imam, dakle, suvereno pravo na odbacivanje i odbijanje drugog, sve do njegove eliminacije. Ovo je vrlo opasan mit. Na kraju krajeva, suverenitet je također opasan mit: naime, ideja da ćemo biti suvereni, da postoji suvereni subjekt. Vrijedi za individuu, vrijedi za narod. Već znamo, također zahvaljujući pandemiji, da moja sloboda nije na prvom mjestu, nego se moja sloboda uvijek spreže sa slobodom drugoga. Ljudski život je važniji od domovine, život djece, žena, staraca... i prestanimo sa žrtvovanjem za vrijednosti. Doista, danas u dvadeset i prvom stoljeću.

Zato dezertirajmo iz nacionalizama, otrgnimo se od njih, jer to znači dezertirati, i otrgnimo se od tih destruktivnih vrijednosti: dovedimo u pitanje ovaj ratni poredak. Mir ne dolazi sam od sebe, nasilje je neposredno, mir pak ne dolazi sam od sebe. Za mir je potreban veliki napor, veliki trud, a to je trud da se ne mrzi neprijatelj i taj trud jest obilježje pacifista. Sigurno ne uspijeva svima, jer je lakše upuštati se u nasilje, ubojstvo, ubijanje. Rat je upravo to: drugi je, naime, pretvoren u stvar, drugi je pretvoren u objekt. Postoji ova reifikacija drugog. Drugi nije samo neprijatelj nego, zapravo, objekt koji mogu eliminirati, jedna prepreka na mom putu. Rat iz tog razloga porobljava sve. Rat je stvarnost u svojoj bjelodanosti, rat je surova stvarnost, rat je surovost stvarnosti. Ali nijema, mukla stvarnost, stvarnost bez riječi, i ružna, brutalna stvarnost upravo neposrednih vrijednosti.

Mir prekida nasilje, mir je prekid. Tko želi poslati oružje, prihvaća lice-mjerno voditi rat tijelom drugih i stoga prihvaća rat preko posrednika (proxy war). Posljednjih godina već smo vidjeli mnoge ratove preko posrednika i također mnoge takozvane pravedne ratove. Ne postoji pravedan rat, pravedni rat je kontradikcija u terminima, pravedni rat je oksimoron. Tamo gdje je rat, nema pravde. Koji bi bili kriteriji nekog pravednog rata? Sve dok to prihvaćamo, kao što se događa ovih dana, riskiramo slijediti ovaj apokaliptični valcer što ga trgovci smrću već plešu. Apokaliptični valcer, jer se upravo sada, znamo, već govori kao da je nuklearna strategija razumljiva po sebi.

Mislim da ovih dana nasilje ove militarističke propagande dovoljno govori o svrsi, krajnjim ciljevima. Upravo zato što se želi pripremiti stanovništvo, nadasve se želi pripremiti one koji će biti najviše pogođeni – a to su najslabiji, najsiromašniji, najnezaštićeniji – razornim posljedicama rata. Svi oni koji su već platili, svi oni koji su platili i s pandemijom, morat će nanovo platiti. Više se ne govori o ulaganju u istraživanje, kulturu i obrazovanje. Tome smo se nadali, u novom poglavlju u povijesti Evrope, a umjesto toga govorimo o oružju, o raznim vrstama oružja, a nadasve govorimo o novom naoružavanju pojedinih evropskih zemalja. I to bi trebala biti kompaktna Evropa koju neki hvale? I to bi trebala biti kompaktnost Evrope? Ova naoružana Evropa? Ne želimo to.

Mir nije naivnost, mir nije moralna suspenzija naoružane politike, niti je pak mir držanje lijepih i neiskusnih duša. Mir je danas jedini spas u glo-

baliziranom svijetu: nikada ne smijemo zaboraviti da ovaj rat jest rat između dvije nacionalne i izrazito nacionalističke države unutar Evrope, ali u scenariju globalizacije. I trebamo misliti da mir nije ono što treba doći. Mir je s onu stranu rata. Mir je perspektiva onoga tko promatra, mir je perspektiva onih koji podižu pogled i gledaju na alternativu, na mogućnost preko ratnog poretka postrojavanja. Mir danas više ne može biti negativan koncept, mir se ne priprema ratom ili preko rata, mir ne dolazi nakon rata, mir dolazi prije rata i mir je upravo to, naime priznanje da drugi dolazi prije mene i da ja jesam ja zahvaljujući drugome. To vrijedi za sve nas, a još više za narode. Sada imamo u pozadini scenarij Trećeg svjetskog rata, nuklearni scenarij, apokaliptični scenarij, kao što sam rekla. Rizik se ne može izmjeriti, činitelj nepredvidivosti se ne može izmjeriti.

Operacija prisvajanja neprijatelja, prisvajanja protivnika, riskira se preokrenuti čak i u samouništenje. To je današnji scenarij, scenarij nuklearne strategije. Ukratko, nitko se neće spasiti u Trećem svjetskom ratu! To znamo. Zato nemojmo slijediti sablasni ples trgovaca smrću. U protivnom, nećemo imati pravedni mir u Evropi, nego ćemo imati, kako kaže Kant, vječni mir groblja i smrti.

Nekropolitika⁸

Jedna od trauma koju je novi rat u Ukrajini izazvao ovih mjeseci u našim životima jest kobna prijetnja smrti. Kao da šok od koronavirusa već nije bio dovoljan sa svim razumljivim tjeskobama, legitimnim zabrinutostima što ih je nosio sa sobom. Jedan crni labud nakon drugog, ili bolje, pored drugog - pandemija, rat, recesija, glad, suša, klimatske promjene - ocrtavaju obzor sve mračnijim i apokaliptičnijim bojama.

Naspram ovog scenarija, što se dan za danom predstavljao u svoj svojoj apsolutnoj nepovratnosti, ustaje vitalni instinkt i buni se. Ne zbog oportunitizma ili ravnodušnosti, niti zbog slijepog samoljublja ili bezosjećajnosti, nego zato što osim intuicije golemog rizika što ga predstavlja ovaj rat, on sabire svu arbitrarnost političkih izbora koji se, unatoč tome što su razorni i epohalni, predstavljaju kao aseptični administrativni manevri.

---

8 Benvenuti nell'era della necropolitica, Il Fatto Quotidiano, 23.06.2022.

Zašto bismo trebali prihvatiti smrt kao neizbježno rješenje sukoba? Zašto bismo odjednom trebali usvojili onu ideologiju žrtvovanja u koju su nas naše majke i očevi, izišli iz Pokreta otpora, učili da nemamo povjerenja? Zašto bismo se upravo sada trebali odalečiti od civilizacijskih puteva kako bismo prigrlili mistiku heroizma?

Nužnost krvi koja poštropljuje očinsku zemlju - mlada tijela gotovo adolescentnih vojnika bačena u ralje ratnog stroja. Ruski dječaci i ukrajinski dječaci koji odlaze umrijeti u ime Nacije. Njihovo tijelo zgnječeno između limenih ploča tenka - francuskog, talijanskog, tko zna - ili bačeno zajedno s drugima u anonimnu masovnu grobnicu. A u međuvremenu, daleko od ovog pokolja, čelnici odgovarajućih vlada i upletenih snaga hvale i veličaju Pobjedu koja bi se na kraju trebala nasmiješiti, nakon pokolja mladih života žrtvovanih na oltaru starog željeza koje se mora raspačati. Na taj se način zapravo može obnoviti oprema, nastavljajući sa sustavnim naoružavanjem. S eufemizmom to nazivaju odvrćanjem. Arsenali se prazne samo radi dodatnog povećanja vojnih izdataka, kao što se dogodilo u gotovo svim evropskim zemljama, uključujući Italiju. Ratna industrija zahvaljuje. Sve to dok se svijet koprcu u krizama bez presedana. Pa ipak, konačno bi trebalo biti jasno da oružje služi samo za umiranje i ubijanje. A za što drugo? Onaj tko prerađuje žito, kako bi napravio derivate, proizvodi robu široke potrošnje, ili bolje, sredstva za život, dočim onaj koji proizvodi oružje, doprinosi uništenju.

Politika koja iziskuje smrt, koja je postulira i zahtijeva kao nužno rješenje, kao jedino sredstvo, jest nekropolitika. Prepušta se nasilju, brutalnosti, zakonu jačeg, koji odlučuje tko će pobijediti "na terenu"! A pobjeđuje na terenu onaj koji će proizvesti više leševa između krvoločnosti i zverstava. Ova politika smrti omogućuje da oružje izazove najveće moguće uništenje ljudi. Dapače, sankcionira ga i promovira. U tome se sastoji slanje oružja. I u tom okviru, granice između otpora i samoubojstva, između slobode i mučeništva postaju zamagljene. Ne bismo li na ovaj masakr trebali gledati kao na masovno samoubojstvo? Zastravajuće kolektivno mučeništvo sredinom 21. stoljeća, nakon što smo osudili geste džihadista? Smrt je prekoračenje, posljednji potez, preko kojeg postoji samo - ništavilo.

Supertehničar Draghi, talijanski premijer, već je predstavljao riskantan eksperiment, suspenziju politike u administrativnoj vladi koja je trebala rje-

šavati birokratsko-financijske probleme. Danas otkrivamo najskrivenije lice ove vlade koja se pokazala kao oblik nekropolitike jer mogućnost ubijanja smatra sredstvom i izlazom iz neočekivanog problema sukoba. Politika koja je već jednom abdicirala pred administriranjem upravo time potvrđuje vlastiti daljnji neuspjeh. Slanje oružja simbol je ovog dvostrukog demokratskog poraza.

Nekropolitika, koja polaže pravo na ubijanje, i licemjerno ubijanje, projektira svjetove smrti, oblike društvenog suživota u kojima nasilje, ugnjetavanje, arogancija određuju osobne odnose i odlučuju o životu pojedinaca. Ako se dubinski pogleda, sukob između suprotstavljenih pozicija može se sažeti ovako: s jedne su strane oni koji opjevavaju herojstvo, oduševljeni intervencionisti, koji se na tribinama rasprava uzbuđuju smrtonosnom mišlju o pobjedi i, privučeni vezom između Erosa i Thanatosa, prizivaju više oružja, što smrtonosnijeg, što razornijeg. S druge strane nahode se oni koji se ne namjeravaju podvrgnuti administrativnoj nekropolitici i boje se da će ta zločinačka invazija, "nespriječena", kako je rekao papa Frane, postati napad na život cijelog planeta, na hranidbeni, energetske, egzistencijalni ciklus.

Moramo se otrgnuti od svijeta smrti koji se projektira oko nas. I zahtijevati povratak demokratskoj politici, u eminentnom smislu ove riječi. Ne može se prihvatiti olako ono najgore koje još treba doći. Budući da ishod rata može biti neizvjestan, dobro je znano do čega će dovesti destruktivna politika oružja. Apsurd situacije u kojoj živimo mjesecima, nesrazmjer između ograničenog sukoba i kobnih posljedica koje bi iz njega proizašle, mora nas natjerati na razmišljanje i potaknuti nas da tražimo hitan prekid ovog nekropolitičkog skretanja još i prije samog rata.

Unatoč svom konformizmu, više ne vjerujemo u heroje umrljane krvlju, niti u utemeljiteljske mitove zemlje, velike majke koja zahtijeva žrtvovanje tijela. Naš identitet nije zatočen u ovaj užas, jer se artikulira zajedno s drugima – a ne protiv drugih.

Oni koji su danas odgovorni ili suučesnici ove nekropolitike, sutra će se, kada se započnu osjećati razorne posljedice rata, praviti da se ne sjećaju. Bit će prekasno, a drugi će platiti.

Manifestirajmo za mir!⁹

Vidim oko sebe čeljad koja radi, koja podučava, koja uči - naizgled olako. Ali pomnijim promatranjem nije teško dokučiti suptilnu i nezadrživu tjeskobu koja sada prožima svačiju egzistenciju. Potiskivanje, koliko god bilo učinkovito, ne može sakriti bezumlje onoga što smo prisiljeni živjeti. Nuklearna prijetnja svakodnevno visi nad nama, materijalizira se u riječima velikih svjetskih vođa, oblikuje se u slikama pripremnih operacija, poprima konkretnost u projekcijama znanstvenika, koje su isto tako upozorenja. Rizici su sve veći, upozorenja se moraju shvatiti ozbiljno. Htjeli mi to ili ne, daleki rat, na granicama Donbasa, za koji je malo tko čuo, došao je do nas, bez iko- ga da ga zaustavi, provalio je u naše domove, obećava da će promijeniti naš način života i naposljetku uništiti naše egzistencije. Samo mjesečari još mogu ostati slijepi na atomsku opasnost ovih sati. Nikada nismo mogli ni slutiti da će upravo nas dodirnuti iskustvo ponora.

U ovom destruktivnom scenariju, pa čak i naočigled eskalacije, nema niti jednog glasa u Evropskoj uniji koji bi se digao da izgovori riječ "mir", da ocrt- čak i mogućnost pregovora. Naprotiv, angažman se svaki put pretvara u nove, daljnje sankcije. Sve bi ovo bila farsa, da za nas nije tragedija. Cinizam ovog vodstva koje je od početka odustalo od svake inicijative jest sramota za Evro- pu. I kao takva će ući u povijest. Pokreti i geste Ursule von der Leyen splet su kratkovidnosti i nepromišljenosti, arogancije i mediokritetstva. Ne otvorena, fleksibilna, dalekovidna politika, nego upravo suprotno. U kakvim smo to rukama? Tko nas predstavlja? Kome možemo vjerovati?

Ovaj mainstream, koji se zaokretom definirao kao "atlantistički", izdajući sve evropske vrijednosti i prihvaćajući rat kao neizbježnu činjenicu, zadnjih mjeseci nije učinio ništa osim što se obrušio na suprotstavljene glasove. Ni- kad prije nije viđena ovakva klevetnička kampanja protiv bilo koga tko se usudio spomenuti mir. Riječi su iskrivljene kako bi ukazale na suprotno, zna- čenja su iskrivljena u propagandi bez presedana koja je nasilno nametnula militarizaciju svrstavanja. Pacifisti su ismijani, izloženi poruzi, javnom ruglu. Kao što se dogodilo u Italiji, još su u predizornoj kampanji optuživani da su špijuni, izdajice, marionete, svjesni ili nesvjesni Putinovi pijuni. Čak se i sada

---

9 Manifestare per la pace e fermare questa follia, Il fatto quotidiano, 08.10. 2022.

događa da čitamo patetične napade onih koji pozivaju takozvane "filoputinište", uoči ukrajinskih pobjeda, da se iskupe, da priznaju svoje pogreške.

Nikada se nismo predali i ne predajemo se toj logici rata. Biti za mir ne znači biti protiv Ukrajine, biti za mir ne znači biti za Rusiju. One koji gledaju na mir pokreće samo zdrav razum. I zaista je začuđujuće da veliki dio evropskog vodstva sluganski slijedi američki diktat, dovodeći nas sve bliže ponoru. Ne predlaže se nikakva alternativa. Ima li riječ "pobjeda" još uvijek smisla u nuklearnom scenariju? Što je cilj?

Nikada prije naša nemoć nije nam se činila nepremostivom. Više ne znamo što učiniti, kome se obratiti. Pa ipak, apel pape Franja, koliko god dramatičan bio, ulijeva povjerenje i hrabrost. Vrijeme je da se zaustavi eskalacija ludila, vrijeme je da se gradi politika suživota. Ići dalje značilo bi prihvatiti samouništenje. Upravo iz tog razloga potrebno je reagirati. Raspadanje i izolacija, daleko od toga da su slučajni, rezultat su ratne politike. Moramo izaći na ulice, pokazati naše neodobravanje, naš protest. Izvan ograda, bez tkanina i zastava, samo s parolom "mir". Ova manifestacija je korisna – služi nam da ponovno pronađemo sebe, da ne vjerujemo da smo sami u tjeskobi, da smo jedini koji još gaje nadu. Ali nadasve je važna kao politički signal, i kod nas i vani. Jer se tako razumije da postoji dio Italije – većina? – koja nije patriotski spremna slijediti evropsko vodstvo prema katastrofi. To će možda biti signalom i za druge, za Irce, Grke, Španjolce, Slovence i sve one koji su najviše pogođeni posljedicama sankcija i prijatnji ovog rata. Napokon mora biti jasno da radnice i radnici Evrope, oni najsiromašniji, najslabiji, imaju sve za izgubiti u ovom ratu, a ništa za dobiti.

Svjetovi smrti¹⁰

Živimo u vremenima u kojima se život smatra "životom kao i svaki drugi" - u smislu poopćene jednakosti, a time i mjerenja, dobiti, brojeva koji su važniji od osoba, računata koji se moraju vratiti. Isplati se, ne isplati se? Je li korisno? Donosi li dobit, nudi li profit? U škripcu tih kvantitativnih odnosa, u kojima se gubi ljudska kvaliteta, život više nije "jedan život" u svojoj nezamjenjivoj jedinstvenosti. Stoga se on, bez previše osjećaja krivnje, može osta-

10 Izlaganje na forumu Krik mira, Comunità di Sant'Egidio, Rim, 24.10. 2022.

viti, potrošiti i rasuti, napustiti i predati izgonu, odnosno doslovno udaljiti i isključiti iz cjeline odnosno zajednice koja jedino zaslužuje biti kvalificirana ljudskom.

Dovoljno se prisjetiti života koji se sada gotovo svakodnevno prepuštaju umiranju u valovima mora ili na evropskim granicama. To su životi koji se smatraju suvišnim i nepotrebnim, to su bića koja se tretiraju kao talog i otpad, s kojim se ne zna što činiti. Oni mogu živjeti ili, bolje, preživjeti, u velikim izbjegličkim kampovima, prepušteni jednoj "egzistenciji u očekivanju", koja zapravo i nije egzistencija. Ali kad bi se samo pokušali pomaknuti odatle, tada postaje jasno da se ti životi smatraju beskorisnima, ekvivalentnima nuli, čak manje nego nuli, životima osuđenima već u samom startu.

Ali cezura između života proglašanih da budu imuni, neozlijedeni, i života koji mogu biti izloženi i nastradati, ne prolazi samo između unutarnjeg i vanjskog dijela političkog krajolika, između onih koji su građani sa svojim pravima i onih koji su vani, imigranata. Cezura prolazi i kroz unutarnjost prateći meandre raširenog nasilja – na ulicama, u školama, na radnom mjestu, unutar obiteljske zajednice. Život se čini lišen vrijednosti – lišen smisla za ljudsko i božansko. Kao da više nema ništa sveto, kao da život nije jedinstven, nezamjenjiv, neponovljiv. Kao da je izišao iz proizvodnog lanca koji bi ga odmah potom trebao zamijeniti. Ne zaustavljamo se više pred svakim životom i ne učimo se zaustavljati pred licem drugog u njegovoj jedinstvenosti.

Jedinstvenost izgubljenog života, ali i jedinstvenost onoga koji spašava, koji je tu u tom trenutku i koji taj život treba uzeti na sebe, koji bi trebao snositi odgovornost za njega. Jedinstvenost Ja (svakoga od nas) leži u činjenici da nitko ne može odgovoriti umjesto njega. A ovo povlašteno mjesto njegova je odgovornost. Upravo odgovornost prema drugome jest ono što danas najviše nedostaje, dominira ustrajavanje u sebi, zatvoreno i tupo, sve siromašnije. Jer kad se izgubi jedan život, izgubi se jedan svijet – svijet drugog, koji je i moj, naš. Sve smo siromašniji drugima i siromašniji svijetom, osuđeni na ovu duboku nelagodu koja se samo uopćeno može nazvati depresijom. Nema osjećaja iskupljenja: iskupljenja drugoga, mene, nas, našega svijeta.

Ja koje se ne sklanja pred jedinstvenošću vlastitog poziva, vlastite odgovornosti, jest ono Ja koje se projicira u svijet mira. To nije mir ekvidistancije,

hladnokrvnosti i ravnodušnosti, ne-napada koji osigurava svakome vlastiti položaj, nego je to mir odnosa s drugim. I to tim više vrijedi za političke subjekte, naime za one evropske narode, koje je lekcija nasilja i istrebljenja iz dvadesetog stoljeća upravo pozvala na zajednički život u novoj Evropi, a koji su danas skliznuli prema krvavom nacionalističkom sukobu, u kojem deseci tisuća ljudskih života svakodnevno bivaju žrtvovani. To su često mladi, mladi ruski vojnici, mladi Ukrajinci, čiji životi završavaju posred starog gvožđa koje treba biti rasprodano u znaku neprestanog naoružavanja.

Zašto bismo trebali prihvatiti smrt kao neizbježno rješenje sukoba? Zašto bismo se trebali odmaknuti od civilizacijskih putova da bismo prihvatili misticu herojstva? Politika koja ne spašava život, nego koja zahtijeva smrt, koja zahtijeva smrt kao nužno rješenje, jest nekropolitika.

Tako bivaju ocrtni svjetovi smrti, oblici društvenog suživota u kojemu nasilje, ugnjetavanje, arogancija određuju osobne odnose i odlučuju o životima pojedinaca. Na kraju, ovaj bi rat mogao završiti tako što bi, u strašnoj spirali, postao napadom na život cijele planete, napadom na ciklus hrane, na ciklus energije i naposljetku na egzistencijalni ciklus.

Odabrao i preveo s talijanskog Mario Kopic